

Kosmas (1045 – 1125) - Kronika česká

Počíná se první kniha Kroniky české, již složil Kosmas, děkan pražského kostela

4

(...)Toho času vznikl mezi dvěma obyvateli, kteří vynikali bohatstvím a rodem a byli jakými správcí nad lidem, nemalý spor o mez sousedních polí. I pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů, a tupíce se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vejdou do dvora, s velikým hlukem předstoupí před svou paní a snažně žádají, aby spornou věc mezi nimi rozhodla po právu a spravedlnosti. Ta si zatím hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce ležíc na vysoko nastlaných vyšívaných poduškách a o loket se opírajíc jako při porodu. Když pak, jdouc stezkou spravedlnosti a na osobu lidí nehledíc, celou při mezi nimi vzniklou rozsoudila po právu, tu ten, který na soudě nevyhrál, přes míru se rozhněvav, potřásl dvakrát či třikrát hlavou a podle svého zvyku třikrát holí o zemi udeřiv a bradu slinou z plných úst poprskav, zvolal: „Toť křivda mužům nesnesitelná! Žena děravá se obírá mužskými soudy v lstivé mysli! Víme zajisté, že žena, ať stojí či na stolici sedí, málo rozumu má; oč ho má ještě méně, když na poduškách leží? Tehdy opravdu se hodí spíše k tomu, aby se poznala s mužem, nežli aby bojovníkům vynášela nálezy. Vždyť je věc jistá, že všechny ženy mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum. Lépe by bylo mužům umřít než to trpět. Nás jediné opustila příroda k hanbě všem národům a kmenům, že nemáme správce ani mužskou vládu a že na nás doléhají ženská práva.“

Na to paní, svou pohanu tajíc a bolest v srdci ženským studem zastírajíc, usmála se a pravila: „Tak jest, jak díš; žena jsem, jako žena žiji; ale snad proto si myslíte, že málo mám rozumu, že vás nesoudím metlou železnou, a poněvadž žijete bez bázně, právem mne nedbáte. Neboť kde je bázeň, tam je i kázeň. Ale nyní je velmi zapotřebí, abyste měli správce krutějšího, než je žena. Tak také holubi pohrdli kdysi bělavým luňákem, jehož si zvolili za krále, jako vy mnou pohrdáte, a knížetem sobě učinili jestřába, mnohem krutějšího, jenž vymýšleje si viny, jal se zabíjeti vinné i nevinné; a od té doby až podnes požírá holuby jestřáb. Jděte nyní domů, a koho vy si zítra vyvolíte za pána, toho já si vezmu za manžela.“
(...)

Počíná se kniha třetí

44

Roku od narození Páně 1118. V měsíci září byla taková povodeň, jaké tuším nebylo od potopy světa na zemi. Neboť naše řeka Vltava, náhle prudce vyrazivši ze svého řečiště, ach, kolik vsí, kolik v našem podhradí domů, chalup a kostelů svým přívalem pobrala! Neboť kdežto jindy, ač se to málokdy stává, povrch vody sotva dosahoval podlahy mostu, za této povodně vystoupila voda přes deset loket nad most.

45

Roku od narození Páně 1119. Dne 30. července ve středu, když se již den chýlil k večeru, prudký víchř, ba sám satan v podobě víru, udeřiv náhle od jižní strany na knížecí palác na hradě Vyšehradě, vyvrátil od základů starou, a tedy velmi pevnou zeď, a tak - což jest ještě podivnější zjev - kdežto obojí strana, přední i zadní, zůstala celá a neotřesená, střed paláce byl až k zemi vyvrácen a rychleji, než by člověk přelomil klas, náraz větru polámal hořejší i dolejší trámy i s domem samým na kousky a rozházel je. Tato vichřice byla tak silná, že kdekoli zuřila, v této zemi svou prudkostí vyvrátila lesy, štěpy a vůbec vše, co jí stálo v cestě.

46

Roku od narození Páně 1120.

Nyní, milená Muso, svůj ret hled' zadržet prstem.

I když dobře to víš, měj rozum a neříkej pravdu,

chčeš-li mít rozum jako já, jen kratičce jediné řekni:

*„Opět Bořivoj kníže byl s výšin knížectví svržen.
Proveden byl ten čin v den šestnáctý měsíce srpna.*

47

Roku od narození Páně 1121. Osení se špatně urodilo pro veliká sucha, jež trvala celé tři měsíce: Březen, duben a květen.

Téhož roku kníže Vladislav znovu vystavěl hrad Donín; rovněž i hrad Podivín, stojící na Moravě na řece Svatce.

48

Téhož roku vystavěli nějací Němci uvnitř hranic českých ve hvozďě, k němuž se jde přes ves Bělou, hrad na strmé skále. Uslyšev o tom kníže Vladislav, vzal s sebou tři čtyry vybraných bojovníků, přepadl znenadání hrad a dobyl ho. Při prvním útoku byli tam raněni šípy se zdi vystřelovanými, ne však smrtelně, dva bojovníci knížecí, Oldřich, syn Vacemilův, a Olen, syn Boršův. A není pochyb, že by byl kníže hned dal zvěšeti všechny Němce, v tom hradě zajaté, kdyby nebyl právě přijel hrabě Albrecht, jenž je snažnými prosbami a vrozenou sobě obratností zachránil.

Zima toho roku byla silně větrná a teplá a byly veliké povodně.

49

Roku od narození Páně 1122. Dne 24. března bylo zatmění měsíce o půlnoci; byli právě židovské velikonoce.

Téhož roku

*Heřman, svatý ten muž, jenž světlem moudrosti zářil,
stižen byl osudem svým v den třináctý před koncem září*

v neděli již na úsvitě v svátek Lamberta biskupa a mučedníka. Jeho svátek, dokud žil, velmi zbožně slavil, protože pocházel ze vsi Maastrichu a též z Lotrinska, právě jako on. Jsa v řadě biskupů devátý, spravoval náš kostel dva a dvacet roků, šest měsíců a sedmáct dní. Byl to muž sličný, u těch, kdož ho neznali, strach vzbuzující, k domácím přívětivý, jakostí mravů nevyrovnatelný, a jsa svící svítící v světě a hořící, ne pod kbelec postavenou, nýbrž na svícen, osvětloval srdce nevěřících slovem učení i příkladem. Ač mezi jeho dobrými skutky vynikají ještě velmi mnohé jiné, které by stály za zmínku, přece je opomíjíme bez dotčení kvůli lidem nynější doby, kteří, ač nečiní sami nic dobrého, věřiti v dobré skutky jiných, slyšíce o nich, se zpěčují. (...)

Kosmova Kronika česká. S komentářem Karla Hrdiny. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1949.

- 1) Jakým jazykem je Kronika česká napsaná?
- 2) Kdo byl Kosmas a kdy žil? Kdy napsal své dílo?
- 3) Jaké části má jeho Kronika?
- 4) Kterou konkrétní pověst máme v ukázce?
- 5) Jak je Libuše vylíčena?
- 6) Byla opravdu taková, když situaci vyřešila vtipně, diplomaticky a chytře, ačkoliv ji poražený muž hrubě urazil?
- 7) Jaké řešení mu nabídla?
- 8) Jakým příběhem vysvětlila nastalou situaci?
- 9) Co je krátký příklad za žánr?
- 10) Popiš ráz druhé ukázky.
- 11) Které přírodní katastrofy jsou zmiňovány?
- 12) O kterých historicky doložených lidech se zmiňuje?
- 13) Byla kniha pouhou kronikou?

Řešení:

1) Latinsky.

2) Kosmas (asi 1045 – 21. října 1125) byl prvním známým českým kronikářem, autorem Kroniky české (Chronica Boemorum) a v letech 1120 až 1125 děkanem pražské kapituly při sv. Vítu. Na rozdíl od řady autorů středověkých kronik je jeho jméno pravé. O Kosmově původu se mnoho neví, prakticky veškeré informace, které o něm jsou známy, pochází z jeho kroniky a jsou zmíněny jen mimochodem v textu. Z kroniky je známo jméno Kosmovy ženy a syna. O Božetěše se Kosmas zmiňuje v souvislosti s jejím úmrtím 23. ledna 1117. Syn Jindřich je v kronice uveden k roku 1123. Musel pocházet z rodiny dostatečně zámožné, aby mu zaplatila studia v zahraničí. Je známo, že po absolvování pražské katedrální školy (v 70. letech 11. století) studoval ve škole při katedrále sv. Lamberta v Lutychu, s kterou české prostředí pěstovalo styky už od dob sv. Vojtěcha a která patřila k nejlepším v Evropě. Zde ho vyučoval mistr Frank, který v Lutychu působil v letech 1047–1083. Je možné, že i poté Kosmas pobýval i na jiných evropských školách.

Do Čech se vrátil někdy na počátku 90. let 11. století a ukončil svá studia tedy až jako muž středního věku, což nebylo v té době zvlášť neobvyklé. Po návratu se stal členem pražské kapituly.

Knihu psal od konce 11. st. do roku 1125.

3) První část zachycuje legendy mapující české dějiny od potopy světa až po rok 1034, kdy na trůn nastupuje Břetislav I. Je proto spíše sbírkou pověstí než historickým pramenem.

Druhý díl končí rokem 1090 a skládá se jednak z toho, co Kosmas slyšel vyprávět od pamětníků, za druhé pak z parafrází jiných kronik a zápisů. Historická věrohodnost je mnohem vyšší, nepřímo odkazuje i na spisy, které se nedochovaly.

Třetí díl představuje soupis autentických autorových pamětí.

4) O Libuši a Přemyslovi

5) Jako žena rozmařilá, líná a hloupá

6) Rozhodně byla chytrá a vtipná

7) Že když chtějí někoho, kdo jim bude vládnout metlou železnou, někoho krutého, koho se budou bát (tedy muže), že ať si ho vyberou.

8) Příběhem o holubech, luňákovi a jestřábovi

9) Bajka

10) Druhá ukázka je chronologicky řazeným zápisem s historickými událostmi

11) Povodně, víchř – tornádo (sám satan v podobě víru), sucha; zatmění měsíce

12) Kníže Bořivoj, kníže Vladislav, hrabě Albrecht, pražský biskup Heřman

13) Není, je literárním textem – po staletí oblíbeným; má úvod, přímou řeč, obsahuje vtipné historky a anekdoty, citáty z Bible i antických (zejména římských) a raně středověkých autorů, někdy celé pasáže z jiné kroniky. Užívá rozvitá přirovnání, slovní hříčky, rytmické závěry vět, členění na kapitoly (někdy jeden rok na několik kapitol), verše.